

Toelichting B – Evaluatierichtsnoeren

In deze toelichting worden de richtsnoeren beschreven voor een evaluatie tijdens de uitvoering van programma's voor plattelandsontwikkeling in de periode 2007 – 2013. Ook wordt in deze toelichting aandacht besteed aan de gemeenschappelijke vragen die beantwoord dienen te worden om een evaluatie te beoordelen.

Doel van deze richtsnoeren is om:

- een geïntegreerd operationeel instrument beschikbaar te stellen voor het opzetten van een systeem om programma's voor plattelandsontwikkeling te evalueren;
- een overzicht te geven van de algemene beginselen die aan een evaluatie ten grondslag liggen;
- het concept van een evaluatie tijdens de uitvoering van programma's toe te lichten;
- de rol te verduidelijken die de evaluatie speelt bij programma's voor plattelandsontwikkeling;
- de vereisten voor en speciale functies van een evaluatie tijdens de uitvoering van programma's toe te lichten, ook met het oog op een mid term en ex post evaluatie.

**RICHTSNOEREN VOOR EEN EVALUATIE TIJDENS DE UITVOERING VAN
PROGRAMMA'S VOOR PLATTELANDSONTWIKKELING IN DE PERIODE
2007 – 2013**

INHOUD

1.	INLEIDING.....	3
2.	ALGEMENE BEGINSELEN VAN EVALUATIES.....	3
2.1.	Toezicht en evaluatie.....	4
2.2.	Functionele opzet en de bijbehorende indicatoren.....	4
3.	DE WETTELIJKE VEREISTEN VOOR HET EVALUEREN VAN PROGRAMMA'S VOOR PLATTELANDSONTWIKKELING.....	6
4.	HET CONCEPT VAN DE EVALUATIE TIJDENS DE UITVOERING VAN EEN PROGRAMMA.....	8
5.	SPECIFIEKE FUNCTIES VAN EEN EVALUATIE TIJDENS DE UITVOERING OP PROGRAMMANIVEAU.....	9
5.1.	Opzetten van een evaluatiesysteem.....	9
5.1.1.	Administratieve kwesties.....	9
5.1.2.	Vaststellen van de taakomschrijving.....	10
5.1.3.	Samenstellen van evaluatievragen en indicatoren.....	10
5.2.	Evaluatietaken.....	11
5.2.1.	Structurering.....	11
5.2.2.	Observatie.....	11
5.2.3.	Analyse.....	12
5.2.4.	Oordeelvorming.....	12
5.3.	Rapportage.....	13
6.	MODEL VOOR EEN JAARVERSLAG OVER DE EVALUATIE TIJDENS DE UITVOERING VAN PROGRAMMA'S.....	14
7.	MODEL VOOR EEN EVALUATIEVERSLAG.....	15
8.	EVALUATIEVRAGEN.....	17

1. INLEIDING

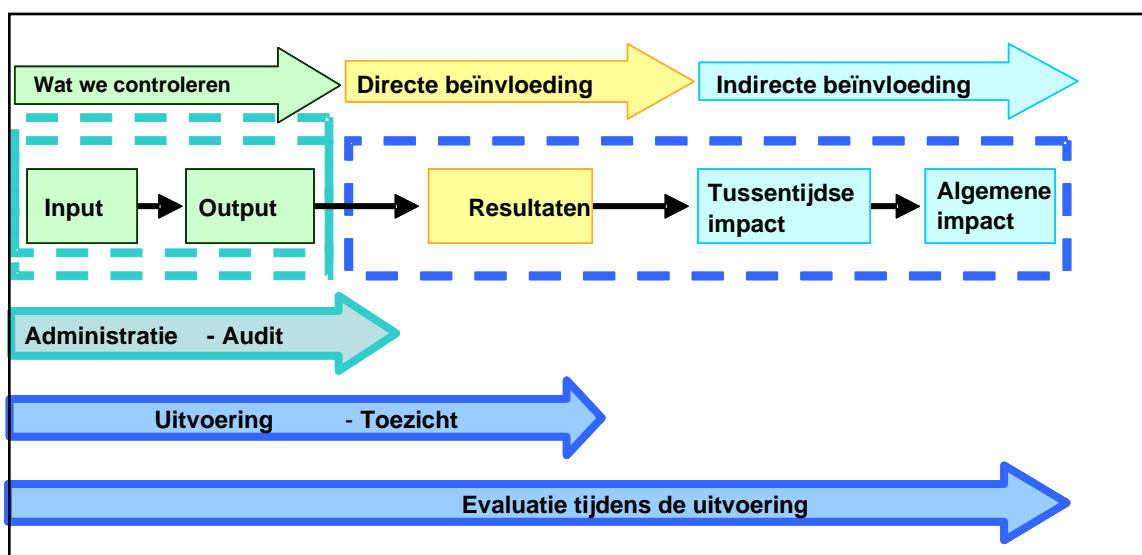
In Verordening (EG) nr. (EG) 1698/2005 van de Raad inzake steun voor plattelandontwikkeling uit het Europees Landbouwfonds voor Plattelandontwikkeling (ELFPO) is in artikel 86 bepaald dat lidstaten voor elk programma voor plattelandontwikkeling een systeem voor een evaluatie tijdens de uitvoering op dienen te zetten.

Doel van deze richtsnoeren is het ondersteunen van de lidstaten bij het opzetten van een evaluatiesysteem en bij het uitvoeren van mid term en ex post evaluaties van de programma's voor plattelandontwikkeling. Deze richtsnoeren maken deel uit van het "Handboek voor een gemeenschappelijk toezicht- en evaluatiekader".

2. ALGEMENE BEGINSELEN VAN EVALUATIES

Een evaluatie kan worden omschreven als een proces om het effect van interventies te beoordelen met het oog op de beoogde resultaten, de impact en de behoeften. Bij een evaluatie wordt gekeken naar de effectiviteit van een interventie (de mate waarin de doelstellingen gerealiseerd zijn), de doelmatigheid (de optimale verhouding tussen gebruikte middelen en bereikte resultaten) en de relevantie (de mate waarin de doelstellingen van een interventie adequaat inspelen op de behoeften, problemen en vraagstukken).

Via een evaluatie van de plattelandontwikkeling dient informatie verkregen te worden over de uitvoering en impact van de meegefinancierde programma's. De doelstelling is enerzijds om de verantwoording en de doorzichtigheid ten opzichte van de wettelijke en begrotingsautoriteiten en de burgers te vergroten en anderzijds om de uitvoering van programma's te verbeteren door een gefundeerde planning en besluitvorming met betrekking tot de behoeften, de in te zetten instrumenten en de toewijzing van middelen.

2.1. Toezicht en evaluatie

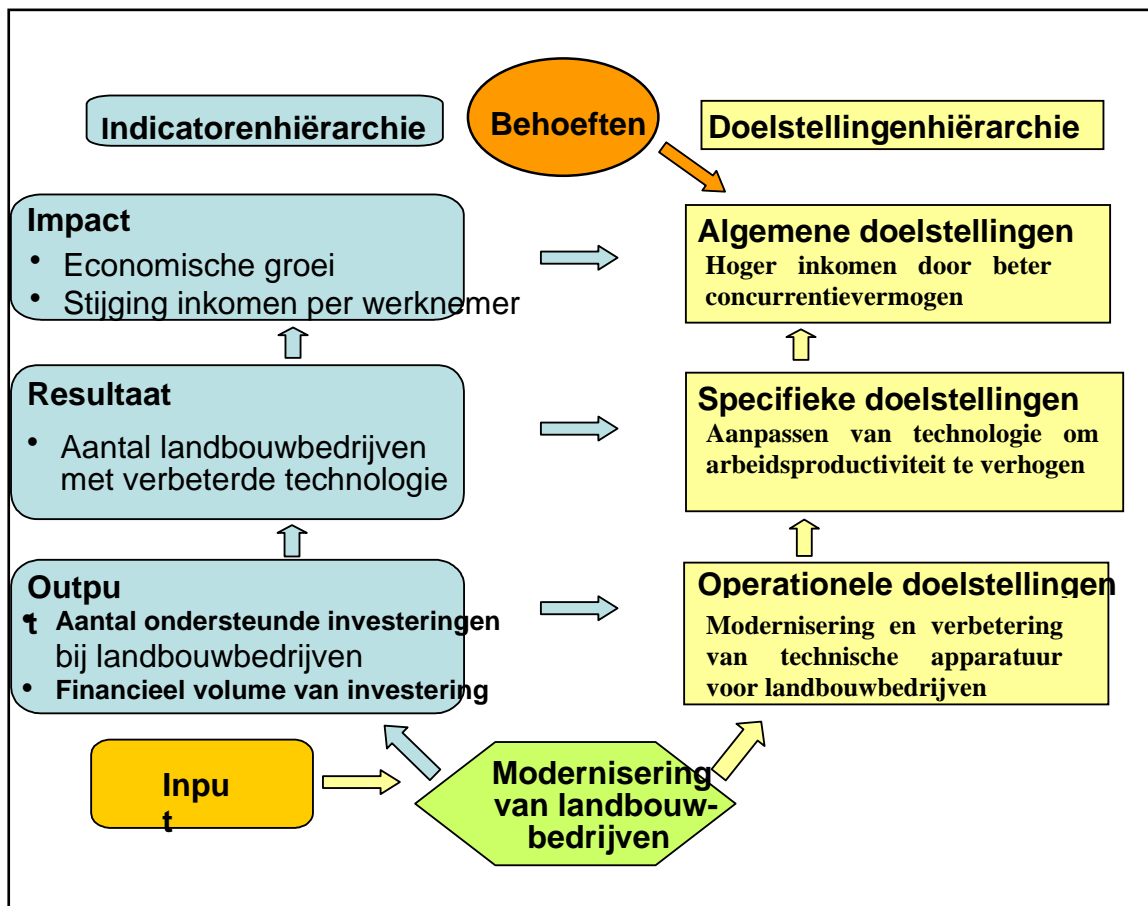
Om een beter inzicht in evaluaties te verkrijgen, is duidelijkheid vereist over het onderscheid tussen de gemeenschappelijke elementen van audits, toezicht en evaluaties aangezien het hier om elkaar aanvullende, zij het verschillende processen gaat.

Bij een audit ligt de nadruk op een juist administratief en financieel beheer van de middelen. Voor een adequaat toezicht is het van belang dat er een continue en systematische inventarisatie plaatsvindt van de begrotingssteun, van de activiteiten die in het kader van de maatregelen worden gefinancierd en van de eerste resultaten op projectniveau. Dat toezicht levert kwantitatieve data en feedback over de uitvoering van maatregelen op waardoor eventuele afwijkingen van de operationele doelstellingen sneller gecorrigeerd kunnen worden. Dat toezicht draagt er ook toe bij dat de publieke uitgaven beter verantwoord kunnen worden. Daarnaast wordt hierdoor ook waardevolle informatie verzameld voor de evaluatie van de genomen maatregelen.

Bij een evaluatie wordt gekeken naar de resultaten en impact van programma's (door de effectiviteit, efficiëntie en relevantie van maatregelen te beoordelen) met als doel om informatie te verkrijgen voor het opstellen of aanpassen van het beleid. Het evaluatieproces is daarbij in hoge mate afhankelijk van de gegevens en de informatie die bij het toezicht is verzameld en het is dan ook raadzaam om beide processen al in een vroeg stadium op elkaar af te stemmen.

2.2. Functionele opzet en de bijbehorende indicatoren

Een van de belangrijkste instrumenten voor een evaluatie is de zogeheten functionele opzet die de oorzakelijke keten beschrijft vanaf de begrotingssteun, via de output en de resultaten van maatregelen tot aan hun impact. De functionele opzet vormt dan ook de leidraad voor de continue beoordeling van de mate waarin maatregelen bijdragen aan het bereiken van de doelstellingen.

De basis van de functionele opzet wordt gevormd door de behoefte, waarbij beschreven dient te worden wat de sociaal-economische en milieueisen zijn waaraan het programma en/of de maatregel moet voldoen. Het beleid om aan die behoeften tegemoet te komen, wordt ontwikkeld via een “doelstellingenhiërarchie”: een opsplitsing van doelstellingen die beginnend vanuit de algemene doelstelling via meer specifieke doelstellingen uitmondt in de operationele doelstellingen. Met het oog op het uitvoeren van de evaluatie wordt er aan de doelstellingenhiërarchie een “indicatorenhiërarchie” gekoppeld. In die indicatorenhiërarchie komen de verschillende elementen van de functionele opzet van een maatregel tot uiting.

De “indicatorenhiërarchie” begint conform de oorzakelijke keten van de functionele opzet bij de input, d.w.z. de financiële en/of administratieve middelen waardoor de output van programma-activiteiten gegenereerd wordt om de operationele of aan maatregelen gekoppelde doelstellingen te verwezenlijken. De resultaten die hieruit voortvloeien, vormen de rechtstreekse effecten van interventies die een bijdrage moeten leveren aan het realiseren van de specifieke doelstellingen. De impact dient tot slot een bijdrage te leveren aan het verwezenlijken van de algemene doelstellingen van het programma; in een goed opgezet programma stemmen deze overeen met de eerder in kaart gebrachte behoeften.

De indicatoren worden als instrumenten gebruikt om op elk niveau (output, resultaat, impact) te kunnen beoordelen in hoeverre de verwachte doelstellingen door afzonderlijke maatregelen dan wel door het programma als geheel verwezenlijkt zijn. Indicatoren dienen specifiek, meetbaar, acceptabel en kosteneffectief, relevant voor het programma en tijdig beschikbaar te zijn. Indicatoren kunnen niet altijd op kwantitatieve statistische

gegevens gebaseerd zijn); in sommige gevallen kan voor indicatoren dan ook gebruik worden gemaakt van kwalitatieve beoordelingen en logische veronderstellingen.

Voor het evalueren van programma's voor plattelandsontwikkeling worden de volgende soorten indicatoren onderscheiden:

- **Inputindicatoren:** Deze indicatoren hebben betrekking op de toegewezen begrotings- en andere middelen op alle bijstandsniveaus. *Voorbeeld:* uitgaven per maatregel die bij de Commissie zijn aangemeld.
- **Outputindicatoren:** Deze indicatoren meten de verrichte activiteiten die een rechtstreeks gevolg van het programma zijn. Dergelijke activiteiten vormen de eerste stap op weg naar het verwezenlijken van de operationele doelstellingen van de interventie en worden gemeten in fysieke of monetaire eenheden. *Voorbeeld:* aantal georganiseerde opleidingsbijeenkomsten, aantal landbouwbedrijven dat investeringssteun ontvangt, de totale investeringsomvang.
- **Resultaatindicatoren:** Deze indicatoren meten de directe en onmiddellijke effecten van de interventie. Zij geven informatie over bijvoorbeeld het gedrag, de capaciteit en de prestaties van directe begunstigden en worden in fysieke of monetaire eenheden uitgedrukt. *Voorbeeld:* hoeveelheid investeringen, aantal landbouwers dat een opleiding of cursus heeft afgerond.
- **Impactindicatoren:** Deze indicatoren hebben zowel op interventieniveau als in een ruimer programmakader betrekking op de resultaten van het programma. Zij zijn gekoppeld aan de bredere doelstellingen van het programma. *Voorbeeld:* toename van de werkgelegenheid in plattelandsgebieden, stijging van de productiviteit van de agrarische sector, toename van de geproduceerde hoeveelheid hernieuwbare energie.

Aangezien een evaluatie bedoeld is om de veranderingen in de loop der tijd vast te stellen is een vergelijking met de counterfactuele situatie essentieel voor alle evaluaties (met counterfactuele situatie wordt de situatie bedoeld die zou zijn ontstaan indien de steun of het programma niet verleend of uitgevoerd was). In dit verband dient de aandacht gevestigd te worden op de "baseline-indicatoren" zoals die in het kader van de SWOT-analyse en de ex ante evaluatie ten tijde van de programmering zijn vastgesteld. De baseline-indicatoren vormen een belangrijk referentiepunt voor het evalueren van de impact van afzonderlijke maatregelen én van het programma als geheel.

3. DE WETTELIJKE VEREISTEN VOOR HET EVALUEREN VAN PROGRAMMA'S VOOR PLATTELANDSONTWIKKELING

Evaluaties van programma's voor plattelandsontwikkeling zijn wettelijk voorgeschreven. In artikel 84, lid 2, van Verordening (EG) nr. 1698/2005 van de Raad staat:

“De evaluaties hebben tot doel de kwaliteit, de doelmatigheid en de doeltreffendheid van de tenuitvoerlegging van de programma's voor plattelandsontwikkeling te verbeteren. Bij de evaluaties wordt de impact van die programma's beoordeeld in het licht van de in artikel 9 bedoelde communautaire strategische richtsnoeren en van de problemen op het gebied van plattelandsontwikkeling die specifiek zijn voor de betrokken lidstaten en regio's, en bij een en ander wordt aandacht besteed aan de eisen inzake duurzame ontwikkeling en aan het milieueffect, waarbij wordt voldaan aan de eisen van de relevante communautaire regelgeving.”

In artikel 86 van Verordening (EG) nr. 1698/2005 worden beheer en functies van evaluaties als volgt omschreven:

1. *De lidstaten zetten voor elk programma voor plattelandsontwikkeling een systeem voor een evaluatie tijdens de uitvoering op.*
2. *De beheersautoriteit van het programma en het toezichtcomité gebruiken de evaluatie tijdens de uitvoering om:*
 - (a) *de vorderingen met het programma in vergelijking met de doelstellingen ervan te onderzoeken aan de hand van resultaatindicatoren en, in voorkomend geval, impactindicatoren;*
 - (b) *de kwaliteiten en de uitvoering van het programma te verbeteren;*
 - (c) *voorstellen voor belangrijke wijzigingen in het programma te onderzoeken;*
 - (d) *de mid term en ex post evaluatie voor te bereiden.*
3. *Vanaf 2008 brengt de beheersautoriteit elk jaar aan het toezichtcomité verslag uit over de werkzaamheden op het gebied van de evaluatie tijdens de uitvoering. Een beknopt overzicht van die werkzaamheden wordt opgenomen in het in artikel 82 bedoelde jaarverslag over de uitvoering.*
4. *In 2010 neemt de evaluatie tijdens de uitvoering de vorm aan van een afzonderlijk verslag over de mid term evaluatie. Bij deze mid term evaluatie worden maatregelen voorgesteld om de kwaliteit en de tenuitvoerlegging van de programma's te verbeteren. Op initiatief van de Commissie wordt een samenvatting van de verslagen over de evaluatie halverwege de looptijd opgesteld.*
5. *In 2015 neemt de evaluatie tijdens de uitvoering de vorm aan van een afzonderlijk verslag over de ex post evaluatie.*
6. *Bij de mid term en ex post evaluaties worden de mate van benutting van de middelen, de doeltreffendheid en de doelmatigheid van de voor het EFRO gehanteerde programmering, de sociaal-economische impact van die programmering en de impact ervan op de communautaire prioriteiten onderzocht. Deze evaluaties hebben betrekking op de doelstellingen van het programma, en hebben tot doel lessen te trekken ten aanzien van het beleid inzake plattelandsontwikkeling. Bij deze evaluaties worden de factoren opgespoord die hebben bijgedragen tot het welslagen of de mislukking van de uitvoering van de programma's, ook op het vlak van duurzaamheid, en wordt bepaald wat de beste praktijken zijn.*
7. *De evaluatie tijdens de uitvoering wordt georganiseerd op initiatief van de beheersautoriteit in samenwerking met de Commissie. {...}*
8. *De Commissie organiseert op eigen initiatief acties inzake opleiding, uitwisseling van de beste praktijken en voorlichting ten behoeve van de met de evaluatie tijdens de uitvoering belaste beoordelaars, de deskundigen in de lidstaten en de leden van de toezichtcomités, alsmede thematische en samenvattende evaluaties.*

Daarnaast is in artikel 84, lid 4, van Verordening (EG) nr. 1698/2005 van de Raad vastgelegd dat *evaluaties worden uitgevoerd door onafhankelijke beoordelaars*.

4. HET CONCEPT VAN DE EVALUATIE TIJDENS DE UITVOERING VAN EEN PROGRAMMA

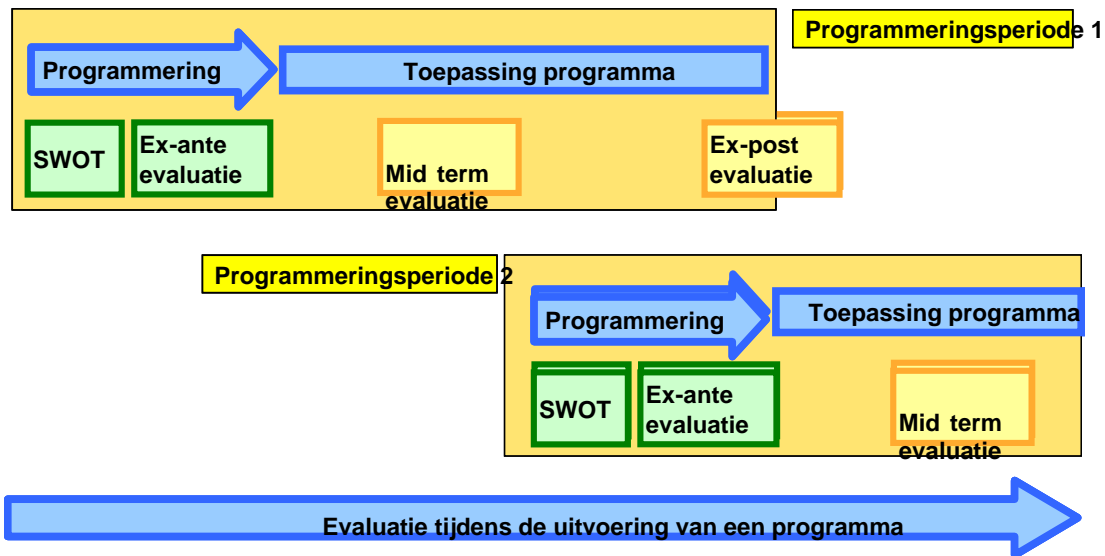
Een evaluatie tijdens de uitvoering van een programma omvat alle evaluatiewerkzaamheden tijdens de volledige programmeringsperiode. Daarbij gaat het zowel om een ex ante, mid term en ex post evaluatie als om alle andere evaluatieactiviteiten die de programma-autoriteit nuttig acht voor het verbeteren van het programmabeheer. Hieronder vallen eveneens de interactie tussen evaluatieactiviteiten, het ontwikkelen en verfijnen van indicatoren en het verzamelen van gegevens.

De evaluatieactiviteiten op programmaniveau zullen worden aangevuld met begeleidende thematische studies en door activiteiten van het Europees evaluatienetwerk voor plattelandsontwikkeling. Dit netwerk is een platform voor de uitwisseling van informatie tussen de lidstaten en voor de capaciteitsopbouw op evaluatiegebied. Tot slot zal er op communautair niveau een overkoepelende evaluatie worden uitgevoerd die alle interventies en lidstaten omvat.

Middels een ex ante evaluatie wordt, via het in kaart brengen van doelstellingen, targetniveaus en baselinewaarden voor het programma, de basis gelegd voor het opzetten van een evaluatiesysteem. Op deze basis dient een systeem ontwikkeld te worden dat gedurende de gehele programmeringsperiode een vroegtijdige capaciteitsopbouw en continue evaluatie van het programma waarborgt. Met het opzetten van een systeem voor een permanente evaluatie dient dan ook vanaf het allereerste begin van de programmeringsperiode een aanvang te worden gemaakt.

Een evaluatie tijdens de uitvoering van een programma bestaat uit drie hoofdelementen die nauw met elkaar verbonden zijn. Zij zorgen voor een geïntegreerde evaluatie om de uitvoering van het programma optimaal te verbeteren. Die drie hoofdelementen zijn:

- a) permanente activiteiten voor een evaluatie op programmaniveau gekoppeld aan een jaarlijkse rapportage over deze activiteiten; in 2010 en 2015 hebben de verslagen de vorm van een mid term en een ex post evaluatie; deze mid term en ex post evaluaties worden op communautair niveau in samengevatte vorm gepubliceerd.
- b) een systeem van ondersteunende thematische studies die op initiatief van de Commissie worden uitgevoerd. Indien daartoe de noodzaak bestaat, worden bepaalde maatregelen, assen, geografische gebieden of specifieke aspecten van het beleid voor plattelandsontwikkeling via dergelijke studies uitgebreider onderzocht.
- c) een evaluatienetwerk dat door de Commissie ten behoeve van de lidstaten en/of regio's wordt opgezet, met inbegrip van de ondersteunende infrastructuur. Dit netwerk heeft een helpdeskfunctie (voor het interpreteren van de richtsnoeren), organiseert seminars, geeft ondersteuning bij de capaciteitsopbouw en biedt een platform voor het uitwisselen van methodologische informatie.

Zoals weergegeven in bovenstaande afbeelding speelt de output van de permanente evaluatie ook een belangrijke rol bij het opstellen van voorstellen op het vlak van de wet- en regelgeving en de ontwerpprogramma's; dit gebeurt uiteraard pas in de laatste fase van een programmeringsperiode. In deze periode dient ook al begonnen te worden met de voorbereidingen voor de ex ante evaluaties en de evaluatierichtsnoeren voor de nieuwe programmeringsperiode. Dit onderstreept nog eens hoe noodzakelijk het is om "continu" te evalueren tijdens de uitvoering van een programma. Daarbij dient er niet alleen voortdurend aandacht aan de capaciteitsopbouw besteed te worden, maar ook aan de interactie tussen evaluatie, toezicht en programmering enerzijds en de definiëring van indicatoren en de gegevensverzameling op communautair en op lidstaat-/regionaal niveau anderzijds.

5. SPECIFIEKE FUNCTIES VAN EEN EVALUATIE TIJDENS DE UITVOERING OP PROGRAMMANIVEAU

5.1. Opzetten van een evaluatiesysteem

5.1.1. Administratieve kwesties

Zoals bepaald in de artikelen 84, lid 5, en 86, lid 1, van Verordening (EG) nr. 1698/2005 zijn de lidstaten verantwoordelijk voor het opzetten van een systeem voor een evaluatie tijdens de uitvoering en voor het beschikbaar stellen van de benodigde personele en financiële middelen om evaluaties uit te kunnen voeren.

De evaluaties moeten worden uitgevoerd door onafhankelijke beoordelaars, afkomstig van instanties die niet rechtstreeks bij de tenuitvoerlegging, het beheer en de financiering van de programma's zijn betrokken. De beoordelaars dienen over een adequate kennis en ervaring op evaluatiegebied te beschikken. Ook overheidsinstellingen kunnen als beoordelaar fungeren als zij aan de criteria van onafhankelijkheid en deskundigheid voldoen. De evaluatie kan in alle fasen van de programmeringscyclus door dezelfde beoordelaars worden uitgevoerd. Een dergelijke opzet kan immers in een aantal gevallen de continuïteit verbeteren en de kosten van de evaluatie reduceren.

Om een hoge kwaliteit van de evaluatie te waarborgen, dient er regelmatig overleg met alle belanghebbenden plaats te vinden. Het verdient dan ook aanbeveling om een stuurgroep op te richten die het evaluatieproces begeleidt en waarin vertegenwoordigers van verschillende afdelingen zitting nemen. Deze stuurgroep dient ook een bijdrage te leveren aan het formuleren van de taakomschrijving. De leden van de stuurgroep kunnen daarnaast voor de toegang tot bepaalde informatie zorgen en de werkzaamheden van de beoordelaars ondersteunen en controleren.

5.1.2. Vaststellen van de taakomschrijving

Doel van de taakomschrijving is het vaststellen van het kader voor evaluatieactiviteiten gedurende de verschillende fasen van de evaluatie tijdens de uitvoering van programma's (ex ante evaluatie, mid term evaluatie, ex post evaluatie). Daarnaast vormt de taakomschrijving de basis voor aanbestedingsprocedures en voor aanvragen voor serviceverlening in het kader van raamovereenkomsten.

Bij de taakomschrijving dienen de wettelijke vereisten en de beginselen betreffende evaluaties in acht te worden genomen zoals beschreven in het richtsnoerdocument. Daarnaast dient de taakomschrijving te voldoen aan de evaluatievoorschriften zoals opgenomen in de individuele programmeringsdocumenten voor plattelandsontwikkeling. Met het oog op een doelgerichte formulering van de taakomschrijving in de stuurgroep verdient het aanbeveling om een evaluatiemandaat op te stellen met een omschrijving van de context, het toepassingsgebied, het tijdschema en de doelstellingen van de betreffende evaluatie.

Het belangrijkste onderdeel van de taakomschrijving voor evaluatieprojecten wordt gevormd door de gemeenschappelijke en programmaspecifieke evaluatievragen. In die vragen komen de verschillende evaluatieaspecten aan de orde op basis van de vastgestelde indicatoren.

De evaluatietaken die door de beoordelaar uitgevoerd dienen te worden, moeten voor elk van de onderstaande evaluatiefasen nader gespecificeerd worden:

- structurering;
- observatie;
- analyse;
- oordeelvorming.

Aangezien de resultaten van elke evaluatiefase door de stuurgroep en/of de opdrachtverlenende instantie besproken moeten worden, dient ook het rapportageformat voor elk van de verschillende taken nader gespecificeerd te worden. Bovendien moet in de taakomschrijving duidelijk vastgelegd zijn hoe de output van de verschillende taken uiteindelijk in het definitieve evaluatieverslag wordt geïntegreerd.

Daarnaast dienen de hoofdlijnen van de toegepaste methodologie, het werkplan en de interactie met de opdrachtverlenende instantie en de eventuele stuurgroep besproken te worden.

5.1.3. Samenstellen van evaluatievragen en indicatoren

Voor het opzetten van een goed evaluatiesysteem is het onontbeerlijk dat de beheersautoriteit de gemeenschappelijke en programmaspecifieke evaluatievragen en aanverwante indicatoren onder de loop neemt om vast te stellen wat er nog dient te

gebeuren op het gebied van het verzamelen en analyseren van informatie om die vragen op een zinvolle en adequate manier te beantwoorden.

De gemeenschappelijke evaluatievragen en indicatoren zijn zodanig gedefinieerd dat zij met betrekking tot een groot aantal programma's gebruikt kunnen worden. Dat betekent dat er door de programma-autoriteit wellicht gedetailleerdere vragen en specifiekere targetniveaus ontwikkeld moeten worden die aan de hand van indicatoren gemeten kunnen worden.

5.2. Evaluatietaken

5.2.1. Structurering

De structureringsfase is bedoeld om een duidelijk inzicht te krijgen in de evaluatietaken en om de informatie- en gegevensreeksen en analytische instrumenten te verzamelen die nodig zijn om de evaluatievragen te beantwoorden. Tegen die achtergrond dienen de beoordelaars:

- een uitgebreide functionele opzet te ontwikkelen voor de verschillende maatregelen die geëvalueerd moeten worden;
- de essentiële elementen van de evaluatievragen te definiëren, beoordelingscriteria te ontwikkelen voor het beantwoorden van elke evaluatievraag en, waar van toepassing, targetniveaus vast te stellen;
- een methodologie te selecteren over de wijze waarop de evaluatievragen beantwoord moeten worden (zowel de gemeenschappelijke als de horizontale en programmaspecifieke vragen);
- indicatoren te bepalen (gemeenschappelijke en programmaspecifieke indicatoren) en vast te stellen aan welke vereisten de informatie moet voldoen om de doelmatigheid, doeltreffendheid en relevantie van maatregelen en/of programma's te kunnen beoordelen.

Aangezien een evaluatie tijdens de uitvoering van een programma ondersteund zal worden door een permanent proces van capaciteitsopbouw en het ontwikkelen van goede praktijken, is het van groot belang dat die goede praktijken adequaat geïntegreerd worden in de aanpak die in de structureringsfase wordt ontwikkeld.

5.2.2. Observatie

In de observatiefase dient alle beschikbare en relevante informatie in kaart te worden gebracht. Daarnaast dienen in deze fase de validiteit en het gebruik van de kwantitatieve en kwalitatieve gegevens gespecificeerd te worden.

Met betrekking tot die observatie dienen de beoordelaars:

- de benodigde instrumenten te ontwikkelen voor de kwantitatieve en kwalitatieve analyse: interviewhandleidingen, vragenlijsten, zoekopdrachten voor informatie uit databanken, kaarten/plattegronden aanvragen, richtsnoeren voor casestudies en alle andere instrumenten voor het verzamelen van gegevens die de betreffende beoordelaars relevant achten;

- de gegevens en kwalitatieve informatie te verzamelen die nodig zijn voor het beantwoorden van alle evaluatievragen: databanken, onderzoeken, mensen om te interviewen, adequate casestudies e.d.
- een beschrijving te geven van het proces voor de uitvoering van het programma, de opzet van programma's, de prioriteiten en targetniveaus, en de begroting.

5.2.3. Analyse

In deze fase wordt alle beschikbare informatie geanalyseerd met het oog op het beoordelen van de effecten en impact van maatregelen en programma's ten opzichte van de gestelde doelstellingen en targetniveaus. Om te kunnen beoordelen of er vooruitgang is geboekt, dient er een vergelijking te worden gemaakt met de baselinewaarden die in het kader van de ex ante evaluaties zijn vastgesteld. De impact wordt gedefinieerd als de nettobijdrage van elke afzonderlijke maatregel aan het verwezenlijken van de doelstellingen van een programma.

Met betrekking tot de analyse dienen de beoordelaars:

- adequate typologieën vast te stellen voor de maatregelen en/of begunstigen teneinde het uitvoeren van de empirische analyse zo eenvoudig mogelijk te houden;
- de beschikbare gegevens en informatie te verwerken en te compileren en - indien noodzakelijk - eventuele lacunes te dichten via “modelling” of andere extrapolaties. De gegevens dienen zowel ten opzichte van de counterfactuele situatie als de targetniveaus beoordeeld te worden.

5.2.4. Oordeelvorming

In deze fase beantwoordt de beoordelaar alle evaluatievragen en worden op basis van de analyse conclusies getrokken aan de hand van de beoordelingscriteria zoals die in de structureringsfase zijn gedefinieerd. De conclusies en aanbevelingen dienen zowel betrekking te hebben op de effecten van afzonderlijke maatregelen als op het effect van het programma als geheel. Conclusies en aanbevelingen mogen uitsluitend gebaseerd zijn op “bewijsmateriaal” afkomstig van de kwantitatieve en kwalitatieve beoordeling. Bij de formulering van het oordeel dient ook kritisch aandacht besteed te worden aan de beperkingen van de betrouwbaarheid van de resultaten.

In het antwoord op elke evaluatievraag dient gerefereerd te worden aan de gemeenschappelijke en programmaspecifieke indicatoren. Waar van toepassing dient er ook rekening te worden gehouden met andere relevante informatie over de impact van de betreffende kwesties. In alle gevallen dienen de antwoorden op de evaluatievragen vergezeld te worden van een kritische bespreking van de onderbouwing van de resultaten. Daarnaast dient er bij de evaluatie ook rekening gehouden te worden met de context waarin maatregelen zijn toegepast. Indien een bepaalde maatregel of een deel van het programma niet tot de verwachte resultaten en impact heeft geleid, is het noodzakelijk dat de redenen voor dit onverwachte effect worden geanalyseerd.

Met betrekking tot de oordeelvorming dienen beoordelaars:

- alle evaluatievragen te beantwoorden (zowel de gemeenschappelijke als programmaspecifieke vragen);
- de doelmatigheid en doeltreffendheid van het programma te beoordelen;

- de maatregelen te beoordelen met het oog op hun bijdrage aan het evenwicht in het programma;
- conclusies te trekken over de mate waarin het programma een bijdrage levert aan het verwezenlijken van de doelstellingen van de nationale en communautaire strategie;
- de factoren in kaart te brengen die hebben bijgedragen aan het welslagen of mislukken van het programma;
- op basis van de resultaten conclusies en aanbevelingen te formuleren;
- de eventueel noodzakelijke aanpassingen te beschrijven om het programma te verbeteren.

5.3. Rapportage

In de leden 3, 4 en 5 van artikel 86 van Verordening (EG) nr. 1698/2005 is vastgelegd dat de beheersautoriteit vanaf 2008 elk jaar verslag aan het toezichtcomité dient uit te brengen over de werkzaamheden op het gebied van de evaluatie tijdens de uitvoering. Krachtens artikel 82, lid 2, onder d, van Verordening (EG) nr. 1698/2005 dient in elk jaarverslag over de uitvoering een beknopt overzicht van die werkzaamheden opgenomen te worden.

In het eerste verslag (2008) worden de voorwaarden beschreven voor het opzetten van een evaluatiesysteem binnen de nationale/regionale context (indicatoren, administratieve regelingen, voorwaarden voor gegevensverzameling). In 2009 en in de periode van 2011 tot 2014 zal er in de verslagen aandacht worden besteed aan de verrichte evaluatieactiviteiten, met inbegrip van de capaciteitsopbouw en methodologische werkzaamheden, gegevensverzameling en een verwijzing naar de problemen waarmee men is geconfronteerd.

Waar van toepassing dient in het jaarverslag beschreven te worden in hoeverre en waar er behoefte bestaat aan een aanpassing van de programmaspecifieke indicatoren en gegevensreeksen. Dit is ook voor de Commissie van belang om de behoeften aan ondersteunende/thematische horizontale evaluaties van specifieke maatregelen/assen/uitdagingen in kaart te kunnen brengen.

In 2010 (mid term evaluatie) en 2015 (ex post evaluatie) dient er een volledige evaluatie van maatregelen uitgevoerd te worden. Zowel in het verslag over de mid term evaluatie als dat over ex post evaluatie moeten de antwoorden op alle gemeenschappelijke en programmaspecifieke vragen opgenomen worden, en wel op basis van de beoordeling van de doelmatigheid, doeltreffendheid en relevantie van de maatregelen en programma's. In de verslagen zal ook aangegeven worden in hoeverre maatregelen en programma's als geheel hun targets hebben gehaald en een bijdrage leveren aan de doelstellingen die opgenomen zijn in de nationale strategieën én in de communautaire strategie. Op basis van de resultaten van de evaluatie dienen in het verslag over de mid term evaluatie ook voorstellen voor eventueel noodzakelijke wijzigingen in programma's opgenomen te worden.

6. MODEL VOOR EEN JAARVERSLAG OVER DE EVALUATIE TIJDENS DE UITVOERING VAN PROGRAMMA'S

1. Inleiding
2. Het systeem om een evaluatie tijdens de uitvoering van programma's te waarborgen
3. De verrichte evaluatiewerkzaamheden (van zowel lopende als afgeronde activiteiten)
4. Gegevensverzameling
5. Netwerkactiviteiten van mensen die bij evaluaties betrokken zijn
6. Problemen en behoefte aan aanvullende werkzaamheden

7. MODEL VOOR EEN EVALUATIEVERSLAG

1 Beknopte samenvatting

- belangrijkste resultaten van de evaluatie
- conclusies en aanbevelingen

2 Inleiding

- doel van het verslag
- structuur van het verslag

3 Evaluatiecontext

- beknopte informatie over de context van het programma: relevant nationaal beleid, sociale en economische noodzaak van de bijstand, overzicht van begunstigden of andere doelgroepen
- beschrijving van het evaluatieproces: samenvatting van taakomschrijving, doel en toepassingsgebied van de evaluatie
- korte schets van eerdere evaluaties in verband met het programma

4 Methodologie

- toelichting op de evaluatieopzet en de gebruikte methoden
- beschrijving van de belangrijkste elementen van de programmaspecifieke en gemeenschappelijke evaluatievragen, beoordelingscriteria en targetniveaus
- gegevensbronnen, technieken voor gegevensverzameling (vragenlijsten, interviews, omvang van en selectiecriteria voor steekproeven e.d.), informatie over de berekenwijze van de indicatoren waarmee de kwaliteit en betrouwbaarheid van de gegevens vastgesteld en eventuele vertekeningen getraceerd worden
- technieken om de evaluatievragen te beantwoorden en conclusies te trekken
- problemen en beperkingen van de methodologie

5 Beschrijving van programma, maatregelen en begroting

- uitvoering van het programma: betrokken partijen, institutionele context
- opbouw van het programma: beschrijving van prioriteiten en maatregelen

- functionele opzet van afzonderlijke maatregelen
- verwachte begroting voor de volledige programmeringsperiode
- opnemings- en feitelijke besteding van begrotingsmiddelen

6 Antwoorden op evaluatievragen

- analyse en bespreking van de indicator(en) aan de hand van beoordelingscriteria en targetniveaus waarnaar in de evaluatievragen wordt verwezen
- analyse en bespreking van kwantitatieve en kwalitatieve informatie uit overheidsstatistieken, specifieke enquêtes/onderzoeken of andere bronnen
- antwoorden op de evaluatievragen

7 Conclusies en aanbevelingen

- samenhang tussen de toegepaste maatregelen en de geformuleerde doelstellingen, evenwicht tussen de verschillende maatregelen binnen het programma
- mate waarin programmaspecifieke doelstellingen en de doelstellingen in de nationale en communautaire strategie zijn verwezenlijkt
- aanbevelingen gebaseerd op de resultaten van de evaluatie, inclusief mogelijke voorstellen voor aanpassingen van programma's

8. EVALUATIEVRAGEN

AS I: Verbetering van het concurrentievermogen van de land- en bosbouw middels steun voor herstructurering, ontwikkeling en innovatie

Maatregel	Acties op het gebied van beroepsopleiding en voorlichting, met inbegrip van verspreiding van wetenschappelijke kennis en innoverende praktijken, ten behoeve van in de sectoren landbouw, voedsel en bosbouw werkzame personen (artikel 20, onder a), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	111
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de acties op het gebied van opleidingen, voorlichting en verspreiding van kennis tot een verbetering van de arbeidsproductiviteit geleid en/of tot een verbetering van andere aspecten in verband met het concurrentievermogen van de landbouw-, voedsel- en bosbouwsector?</p> <p>In welke mate hebben opleidingsactiviteiten een bijdrage geleverd aan een verbetering van het duurzaam landbeheer, inclusief een duurzaam beheer van de natuurlijke hulpbronnen?</p> <p>In welke mate zijn de cursussen waarvoor bijstand is verleend, afgestemd op de behoeften en in overeenstemming met de andere maatregelen van het programma?</p>
Maatregel	De vestiging van jonge landbouwers (artikel 20, onder a), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	112
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de bijstand bijgedragen aan een duurzame vestiging van zowel vrouwelijke als mannelijke landbouwers?</p> <p>In welke mate heeft de bijstand bijgedragen aan een structurele aanpassing van de landbouwbedrijven van jonge landbouwers na afloop van de eerste vestigingsfase?</p> <p>In welke mate heeft de bijstand een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het menselijk potentieel in de landbouw?</p> <p>In welke mate heeft de bijstand een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw?</p>
Maatregel	Vervroegde uittreding van landbouwers en werknemers in de landbouw (artikel 20, onder a), sub iii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	113
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de bijstand voor vervroegde uittreding een bijdrage geleverd aan structurele veranderingen in de bedrijven, met name door middel van synergieën met andere maatregelen?</p> <p>In welke mate heeft de bijstand een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het menselijk potentieel in de landbouw?</p> <p>In welke mate heeft de bijstand een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw?</p>

Maatregel	Het gebruik van adviesdiensten door landbouwers en bosbezitters (artikel 20, onder a), sub iv), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
------------------	---

Maatregelcode 114

Evaluatievragen In welke mate heeft het programma het beheer en de economische prestaties van landbouw- en bosbouwbedrijven verbeterd? Licht dit toe aan de hand van:

- productietechnieken
- kwaliteitsnormen
- arbeidsveiligheid
- beheer van natuurlijke hulpmiddelen

In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het menselijk potentieel in de landbouw?

In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw?

Maatregel	De oprichting van diensten ter ondersteuning van het bedrijfsbeheer, bedrijfsverzorgingsdiensten en bedrijfsadviesdiensten voor de landbouw en van bedrijfsadviesdiensten voor de bosbouw (artikel 20, onder a), sub v), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
------------------	--

Maatregelcode 115

Evaluatievragen In welke mate heeft het programma de relevante aspecten beïnvloed voor het verbeteren van het beheer van landbouwbedrijven?

In welke mate heeft het programma het beheer en de economische prestaties van landbouw- en bosbouwbedrijven verbeterd? Licht dit toe aan de hand van:

- productietechnieken
- kwaliteitsnormen
- arbeidsveiligheid
- beheer van natuurlijke hulpmiddelen

In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw?

Maatregel	De modernisering van landbouwbedrijven (artikel 20, onder b), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
------------------	---

Maatregelcode 121

Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen een bijdrage geleverd aan een beter gebruik van productiefactoren bij landbouwbedrijven? Meer in het bijzonder, in welke mate hebben de ondersteunde investeringen de introductie van nieuwe technologieën en de innovatie bevorderd?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen de markttoegang en het marktaandeel van landbouwbedrijven verbeterd?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen een bijdrage geleverd aan blijvende en duurzame activiteiten van de landbouwbedrijven?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen een bijdrage geleverd aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw?</p>
Maatregel	Verbetering van de economische waarde van bossen (artikel 20, onder b), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	122
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan een grotere diversificatie van de productie van bosbouwbedrijven?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het bevorderen van de markttoegang voor en het marktaandeel van bosbouwbedrijven in sectoren als de hernieuwbare energiesector?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het bevorderen of verbeteren van een duurzaam bosbeheer?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van bosbouwbedrijven?</p>
Maatregel	Verhoging van de toegevoegde waarde van land- en bosbouwproducten (artikel 20, onder b), sub iii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	123
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het invoeren van nieuwe technologieën en aan innovatie?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verbeteren van de kwaliteit van land- en bosbouwproducten?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verbeteren van de efficiëntie bij het verwerken en op de markt brengen van land- en bosbouwproducten?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het bevorderen van de markttoegang voor en het marktaandeel van landbouw- en bosbouwbedrijven in sectoren als de hernieuwbare energiesector?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw- en bosbouwsector?</p>
Maatregel	Samenwerking ter bevordering van de ontwikkeling van nieuwe producten, procédés en technologieën in de landbouw-, voedsel- en bosbouwsector (artikel 20, onder b), sub iv), van Ver. (EG) nr.

1698/2005)	
Maatregelcode	124
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun de markttoegang voor en het marktaandeel van primaire landbouw- en bosbouwproducten verbeterd dankzij de samenwerking van de betrokken partijen in het productieproces bij de ontwikkeling van nieuwe producten, procédés en technologieën?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw-, voedsel en bosbouwsector?</p>
Maatregel	Verbetering en ontwikkeling van infrastructuur die verband houdt met de ontwikkeling en aanpassing van de land- en de bosbouw (artikel 20, onder b), sub v), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	125
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft het programma door het verbeteren van de infrastructuur een bijdrage geleverd aan het herstructureren en ontwikkelen van het fysiek potentieel?</p> <p>In welke mate heeft het programma door het verbeteren van de infrastructuur het concurrentievermogen van landbouw- en bosbouwbedrijven verbeterd?</p>
Maatregel	Herstel van door een natuurramp beschadigd agrarisch productiepotentieel en het treffen van passende preventieve maatregelen (artikel 20, onder b), sub vi), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	126
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen door het herstellen en/of het behoud van het agrarisch productiepotentieel bijgedragen aan de economische prestaties van landbouwbedrijven?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw- en bosbouwsector?</p>
Maatregel	Landbouwers helpen zich aan te passen aan veeleisende normen die zijn gebaseerd op communautaire regelgeving (artikel 20, onder c), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	131
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun landbouwers geholpen bij het snel uitvoeren van de regelgeving en bij het eerbiedigen van de normen die op de communautaire regelgeving zijn gebaseerd?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de ondersteunde bedrijven?</p>
Maatregel	Steun verlenen aan landbouwers die deelnemen aan voedselkwaliteitsregelingen (artikel 20, onder c), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	132

Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van de kwaliteit en de doorzichtigheid van het productieproces voor consumenten?</p> <p>In welke mate heeft de steun de markttoegang voor en het marktaandeel en/of de toegevoegde waarde van producten van ondersteunde landbouwers bevorderd?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw?</p>
Maatregel	Steun verlenen aan producentengroeperingen voor activiteiten op het gebied van voorlichting over en afzetbevordering voor producten die onder een voedselkwaliteitsregeling vallen (artikel 20, onder c), sub iii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	133
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan de vergroting van het marktaandeel van producten van hoge kwaliteit?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het vergroten van het consumentenbewustzijn over producten van hoge kwaliteit?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw?</p>
Maatregel	Steun aan semi-zelfvoorzieningsbedrijven die worden geherstructureerd (artikel 20, onder d), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	141
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun een duurzame structurele aanpassing bevorderd van semi-zelfvoorzieningsbedrijven in de landbouw in de nieuwe lidstaten?</p> <p>In welke mate heeft de steun de markttoegang voor semi-zelfvoorzieningsbedrijven in de landbouw in de nieuwe lidstaten bevorderd?</p> <p>In welke mate heeft de steun de structurele ongelijkheid tussen de landbouwsector in de nieuwe lidstaten en die in de oude EU-15 verminderd?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw in de nieuwe lidstaten?</p>
Maatregel	Steun voor de oprichting van producentengroeperingen (artikel 20, onder d), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	142
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun in de nieuwe lidstaten het aanpassen van het productieproces aan de marktvereisten bevorderd?</p> <p>In welke mate heeft de steun de structurele ongelijkheid tussen de landbouwsector in de nieuwe lidstaten en de landbouwsector in de oude EU-15 verminderd?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van het concurrentievermogen van de landbouw in de nieuwe lidstaten?</p>

AS II: Verbetering van het milieu en het platteland door maatregelen voor ondersteuning van het landbeheer

Maatregel	Betalingen voor natuurlijke handicaps aan landbouwers in berggebieden (artikel 36, onder a), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	211
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen bijgedragen aan het waarborgen van een voortzetting van het gebruik van landbouwgronden in berggebieden?</p> <p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen bijgedragen aan het in stand houden van een levensvatbare plattelandsgemeenschap in berggebieden?</p> <p>In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het in stand houden of bevorderen van duurzame landbouwsystemen?</p> <p>In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>

Maatregel	Betalingen aan landbouwers in andere gebieden met handicaps dan berggebieden (artikel 36, onder a), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	212
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen een bijdrage geleverd aan het waarborgen van een voortzetting van het gebruik van landbouwgronden in gebieden - zijnde geen berggebieden - met handicaps?</p> <p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen bijgedragen aan het in stand houden van een levensvatbare plattelandsgemeenschap in gebieden - zijnde geen berggebieden - met handicaps?</p> <p>In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het in stand houden of bevorderen van duurzame landbouwsystemen?</p> <p>In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>

Maatregel	Natura 2000-betalingen en betalingen in verband met Richtlijn 2006/60/EG (kaderrichtlijn water) (artikel 36, onder a), sub iii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	213
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen bijgedragen aan een duurzaam beheer van Natura 2000-gebieden?</p> <p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen bijgedragen aan een effectief landbeheer in stroomgebieden waarop Richtlijn 2000/60/EG van toepassing is?</p> <p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen bijgedragen aan het in stand houden van landbouwactiviteiten in deze gebieden?</p> <p>In welke mate hebben compenserende vergoedingen bijgedragen aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>

Maatregel*	Agromilieubetalingen (artikel 36, onder a), sub iv), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	214
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben agromilieu-maatregelen bijgedragen aan het in stand houden of bevorderen van duurzame landbouwsystemen?</p> <p>In welke mate hebben agromilieu-maatregelen bijgedragen aan het in stand houden of verbeteren van habitats en biodiversiteit?</p> <p>In welke mate hebben agromilieu-maatregelen bijgedragen aan het in stand houden of verbeteren van de waterkwaliteit?</p> <p>In welke mate hebben agromilieu-maatregelen bijgedragen aan het in stand houden of verbeteren van de bodemkwaliteit?</p> <p>In welke mate hebben agromilieu-maatregelen bijgedragen aan het beperken van de klimaatverandering?</p> <p>In welke mate hebben agromilieu-maatregelen bijgedragen aan het in stand houden of verbeteren van landschappen en landschapskenmerken?</p> <p>In welke mate hebben agromilieu-maatregelen bijgedragen aan het verbeteren van het milieu? Maak een onderscheid tussen de bijdrage van agromilieu-maatregelen die als veeleisend kunnen worden gekarakteriseerd, locatiespecifieke maatregelen en minder veeleisende maatregelen die op grote schaal worden toegepast.</p>

Maatregel*	Dierenwelzijnsbetalingen (artikel 36, onder a), sub v), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	215
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de betalingen bijgedragen aan het stimuleren van landbouwers om normen te hanteren voor de veehouderij die verder gaan dan de relevante dwingende normen?</p> <p>In welke mate hebben de betalingen bijgedragen aan het ontwikkelen van een veehouderij die in overeenstemming is met het dierenwelzijn?</p> <p>In welke mate hebben de betalingen bijgedragen aan het in stand houden of bevorderen van duurzame landbouwsystemen?</p>

Maatregel*	Steun voor niet-productieve investeringen (artikel 36, onder a), sub vi), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	216
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verwezenlijken van de doelstellingen op agromilieu-gebied?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het vergroten van de recreatieve waarde voor het publiek van Natura 2000-zones en/of andere gebieden met een hoge natuurwaarde?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>

Maatregel	De eerste bebossing van landbouwgrond (artikel 36, onder b), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	221
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het creëren van aanzienlijke bosgebieden in overeenstemming met de bescherming van het milieu?</p> <p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het creëren van bosbouwgebieden die duurzaam beheerd worden en die een bijdrage leveren aan de ecologische functies van bossen en aan het voorkomen van natuurlijke catastrofes en bosbranden?</p> <p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>
Maatregel*	De eerste totstandbrenging van boslandbouwsystemen op landbouwgrond (artikel 36, onder b), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	222
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben boslandbouwsystemen bijgedragen aan een toename van de productie van bosbouwproducten met een hoge kwaliteit/waarde?</p> <p>In welke mate hebben boslandbouwsystemen bijgedragen aan het creëren van gebieden die duurzaam worden beheerd en die tot een verbetering leiden van de ecologische systemen in de betreffende gebieden?</p> <p>In welke mate hebben boslandbouwsystemen bijgedragen aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>
Maatregel*	De eerste bebossing van andere grond dan landbouwgrond (artikel 36, onder b), sub iii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	223
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het creëren van aanzienlijke bosgebieden?</p> <p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het creëren van bosbouwgebieden die duurzaam beheerd worden en die een bijdrage leveren aan de ecologische functies van bossen en aan het voorkomen van natuurlijke catastrofes en bosbranden?</p> <p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>
Maatregel*	Natura 2000-betalingen (artikel 36, onder b), sub iv), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	224

Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het waarborgen van de voortzetting van het bosbeheer in Natura 2000-gebieden?</p> <p>In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het in stand houden of bevorderen van een duurzaam beheer van bosgronden?</p> <p>In welke mate heeft het programma een bijdrage geleverd aan het in stand houden van het platteland en het verbeteren van het milieu?</p>
Maatregel	Bosmilieubetalingen (artikel 36, onder b), sub v), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	225
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben bosmilieubetalingen bijgedragen aan het in stand houden of verbeteren van zeer waardevolle bosccosystemen?</p> <p>In welke mate hebben bosmilieubetalingen bijgedragen aan het in stand houden of verbeteren van de biodiversiteit?</p> <p>In welke mate hebben bosmilieubetalingen bijgedragen aan het in stand houden of verbeteren van de waterkwaliteit?</p> <p>In welke mate hebben bosmilieubetalingen bijgedragen aan het voorkomen van bodemerosie?</p> <p>In welke mate hebben bosmilieubetalingen bijgedragen aan het tegengaan van de klimaatverandering?</p> <p>In welke mate hebben bosmilieubetalingen bijgedragen aan het in stand houden en verbeteren van landschappen en landschapskenmerken?</p> <p>In welke mate hebben bosmilieubetalingen bijgedragen aan het verbeteren van het milieu?</p>
Maatregel*	Herstel van bosbouwpotentieel en het treffen van preventieve maatregelen (artikel 36, onder b), sub vi), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	226
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde acties bijgedragen aan het herstel van bosbouwpotentieel in beschadigde bossen?</p> <p>In welke mate hebben de uitgevoerde preventieve acties bijgedragen aan het in stand houden van bossen?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde acties bijgedragen aan een toename van het duurzaam beheer van bosgronden?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde acties bijgedragen aan het verbeteren van het milieu?</p>
Maatregel*	Steun voor niet-productieve investeringen (artikel 36, onder b), sub vii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	227

Evaluatievragen

In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het behoud of het bevorderen van duurzame bosbouwsystemen?

In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het vergroten van de recreatieve waarde van bosgebieden voor het publiek?

In welke mate hebben de ondersteunde acties bijgedragen aan het verbeteren van het milieu en het in stand houden van het platteland?

AS III: Verbeteren van de leefkwaliteit op het platteland en het bevorderen van de diversificatie van economische activiteiten

Maatregel	Diversificatie naar niet-agrarische activiteiten (artikel 52, onder a), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	311
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan de diversificatie van de activiteiten van landbouwhuishoudens in de richting van meer niet-agrarische activiteiten? Leg bij de analyse van deze vraag de nadruk op de belangrijkste activiteiten.</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan nieuwe mogelijkheden voor landbouwhuishoudens qua werkgelegenheid buiten de landbouwsector?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verbeteren van de diversificatie en de ontwikkeling van de plattelandseconomie?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde investeringen bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit op het platteland?</p>
Maatregel*	Steun voor de oprichting en ontwikkeling van ondernemingen (artikel 52, onder a), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	312
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het bevorderen van de diversificatie en het stimuleren van ondernemerschap? Leg bij de analyse van deze vraag de nadruk op de belangrijkste activiteiten.</p> <p>In welke mate heeft de steun in plattlandsgebieden voor nieuwe mogelijkheden qua werkgelegenheid gezorgd?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van de diversificatie en ontwikkeling in plattlandsgebieden?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit in plattlandsgebieden?</p>
Maatregel*	Bevordering van toeristische activiteiten (artikel 52, onder a), sub iii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	313
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan een stijging van de toeristische activiteiten? Maak een onderscheid tussen activiteiten die door landbouwbedrijven worden georganiseerd en andere activiteiten.</p> <p>In welke mate heeft de steun in plattlandsgebieden voor nieuwe mogelijkheden qua werkgelegenheid gezorgd?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van de diversificatie en ontwikkeling in plattlandsgebieden?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit in plattlandsgebieden?</p>

Maatregel*	Basisvoorzieningen voor de economie en plattelandsbevolking (artikel 52, onder b), sub i), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	321
Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de geleverde voorzieningen bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit op het platteland? Maak een onderscheid naar de verschillende sectoren (zoals handel, gezondheidszorg, vervoer, IT e.d.).</p> <p>In welke mate hebben de voorzieningen de aantrekkingskracht van de betreffende gebieden vergroot? Maak een onderscheid naar de verschillende sectoren (zoals handel, gezondheidszorg, vervoer, IT e.d.).</p> <p>In welke mate hebben de voorzieningen bijgedragen aan het omkeren van de trend van sociaal-economische achteruitgang en ontvolking van het platteland?</p>
Maatregel	Dorpsvernieuwing en -ontwikkeling (artikel 52, onder b), sub ii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	322
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit op het platteland? Maak een onderscheid naar de verschillende sectoren (zoals handel, gezondheidszorg, vervoer, IT, milieu e.d.).</p> <p>In welke mate heeft de maatregel de aantrekkingskracht van de betreffende gebieden vergroot? Maak een onderscheid naar de verschillende sectoren (zoals handel, gezondheidszorg, vervoer, IT, milieu e.d.).</p> <p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het omkeren van de trend van sociaal-economische achteruitgang en ontvolking van het platteland?</p>
Maatregel*	Instandhouding en opwaardering van het landelijke erfgoed (artikel 52, onder b), sub iii), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	323
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het in stand houden van de aantrekkingskracht van plattelandsgebieden?</p> <p>In welke mate heeft de maatregel niet alleen bijgedragen aan een duurzaam beheer en een duurzame ontwikkeling van Natura 2000-gebieden en andere gebieden met een hoge natuurwaarde, maar ook aan een beter milieubewustzijn van de plattelandsbevolking?</p> <p>In welke mate heeft de maatregel bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit in plattelandsgebieden?</p>
Maatregel*	Een maatregel betreffende opleiding en voorlichting voor economische actoren die werkzaam zijn op de onder as 3 vallende terreinen (artikel 52, onder c), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	331

Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde opleidings- en voorlichtingsactiviteiten het menselijk potentieel in plattlandsgebieden vergroot om hun activiteiten op meer niet-agrarische activiteiten te richten? Leg bij de analyse de nadruk op de belangrijkste activiteiten.</p> <p>In welke mate is de kennis die door de ondersteunde opleidingen en voorlichtingsactiviteiten is verworven in de betreffende gebieden toegepast?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde opleidingen en voorlichtingsactiviteiten bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit op het platteland?</p>
------------------------	---

Maatregel*	Een maatregel betreffende verwerving van vakkundigheid en dynamisering met het oog op de opstelling en de uitvoering van een plaatselijke ontwikkelingsstrategie (artikel 52, onder d), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
-------------------	---

Maatregelcode	341
----------------------	-----

Evaluatievragen	<p>In welke mate hebben de ondersteunde activiteiten de capaciteit van de betreffende actoren in plattlandsgebieden vergroot om plaatselijke ontwikkelingsstrategieën en maatregelen op het gebied van plattlandsontwikkeling op te stellen, te ontwikkelen en uit te voeren?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde activiteiten bijgedragen aan een betere territoriale coherentie en aan synergieën tussen maatregelen die bedoeld zijn voor de plattlandseconomie en -bevolking in ruimere zin?</p> <p>In welke mate hebben de ondersteunde activiteiten bijgedragen aan het verbeteren van de leefkwaliteit op het platteland?</p>
------------------------	--

AS IV: Leader

Maatregel	De uitvoering van plaatselijke ontwikkelingsstrategieën als bedoeld in artikel 62, lid 1, onder a), om de doelstellingen te verwezenlijken van een of meer van de drie andere in de afdelingen 1, 2 en 3 bepaalde assen (artikel 63, onder a), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	41
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft the Leader-aanpak bijgedragen aan het verbeteren van het bestuur in plattelandsgebieden?</p> <p>In welke mate heeft de Leader-aanpak bijgedragen aan het mobiliseren van het endogene ontwikkelingspotentieel van plattelandsgebieden?</p> <p>In welke mate heeft de Leader-aanpak bijgedragen aan het introduceren van een multisectorale aanpak en aan het bevorderen van de samenwerking bij het uitvoeren van programma's voor plattelandsontwikkeling?</p> <p>In welke mate heeft de Leader-aanpak bijgedragen aan het realiseren van de prioriteiten in de assen 1, 2 en 3?</p>
Maatregel*	De uitvoering van samenwerkingsprojecten met betrekking tot de overeenkomstig onder a) geselecteerde doelstellingen (artikel 63, onder b), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	421
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het bevorderen van samenwerking en de uitwisseling van beste praktijken?</p> <p>In welke mate hebben de samenwerkingsprojecten en/of de uitwisseling van beste praktijken gebaseerd op de Leader-aanpak bijgedragen aan het bereiken van doelstellingen van een of meer van de drie andere assen?</p>
Maatregel*	Het beheer van de plaatselijke groep, de verwerving van vakkundigheid en de dynamisering van het gebied, als bedoeld in artikel 59 (artikel 63, onder c), van Ver. (EG) nr. 1698/2005)
Maatregelcode	431
Evaluatievragen	<p>In welke mate heeft de steun de mogelijkheden van de plaatselijke groepen en andere partners vergroot voor het uitvoeren van de plaatselijke ontwikkelingsstrategieën?</p> <p>In welke mate heeft de steun bijgedragen aan het vergroten van de mogelijkheden om LEADER uit te voeren?</p>

Horizontale doelstellingen en communautaire prioriteiten

**Horizontale
evaluatievragen**

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het verwezenlijken van de communautaire doelstellingen in verband met de hernieuwde Lissabon-strategie voor groei en werkgelegenheid met betrekking tot:

- het creëren van meer werkgelegenheid?
- het verbeteren van de voorwaarden voor groei?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het bevorderen van een duurzame ontwikkeling in plattelandsgebieden? Meer in het bijzonder, in welke mate heeft het programma bijgedragen aan het bevorderen van de drie prioritaire thema's voor het beschermen en verbeteren van natuurlijke hulpbronnen en landschappen in plattelandsgebieden:

- biodiversiteit en het behoud en de ontwikkeling van landbouw- en bosbouwsystemen met een hoge natuurwaarde en traditionele agrarische landschappen?
- water?
- klimaatverandering?

In welke mate heeft het programma milieudoelstellingen geïntegreerd en bijgedragen aan het verwezenlijken van de communautaire prioriteiten in verband met

- de in Göteborg aangepane verbintenis om de achteruitgang van de biodiversiteit een halt toe te roepen?
- de doelstellingen zoals neergelegd in Richtlijn 2000/60/EG tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid?
- het Kyoto-Protocol voor het afremmen van de klimaatverandering?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het realiseren van de doelstellingen van het economisch en sociaal cohesiebeleid met betrekking tot:

- het verminderen van de ongelijkheden die er tussen de burgers van de EU bestaan?
- het verminderen van territoriale onevenwichtigheden?

In welke mate is het programma erin geslaagd om op de specifieke kenmerken van de landbouwactiviteiten in het programmagebied in te spelen met betrekking tot:

- de sociale structuur van het programmagebied?
- de structurele en natuurlijke omstandigheden in het programmagebied?

In welke mate is het programma erin geslaagd om de specifieke situatie van het programmagebied aan te pakken met het oog op bijvoorbeeld de ontvolking en de druk vanuit de stedelijke centra?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het herstructureren en moderniseren van de landbouw?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het bevorderen van de ontwikkeling van producten van een hoge kwaliteit en met een toegevoegde waarde?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het bevorderen van een sterke en dynamische Europese agrovoedingssector?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het bevorderen van innovatie in de Europese agrovoedingssector?

In welke mate heeft het programma de mogelijkheden voor partnerschappen op en tussen de regionale, nationale en Europese niveaus vergroot?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan het bevorderen van de gelijkheid van mannen en vrouwen?

In welke mate heeft het programma de complementariteit en samenhang gewaarborgd tussen de programmamaatregelen en de acties die gefinancierd worden in het kader van het Cohesiefonds, het Europees Sociaal Fonds, het Europees Visserijfonds en het ELFPO?

In welke mate heeft het programma voor een optimale synergie tussen de assen gezorgd?

In welke mate heeft het programma bijgedragen aan een geïntegreerde aanpak van de plattelandsontwikkeling?

In welke mate heeft de technische bijstand de mogelijkheden van de beheersautoriteiten en andere betrokken partners vergroot voor het uitvoeren, beheren, controleren en evalueren van programma's voor plattelandsontwikkeling?

In welke mate heeft het Europees Netwerk voor plattelandsontwikkeling bijgedragen aan het ontwikkelen van goede praktijken op het gebied van de plattelandsontwikkeling?

In welke mate zijn deadweight- en verplaatsingseffecten dankzij de opzet van het programma voorkomen?

In welke mate zijn multiplier-effecten dankzij de opzet van het programma bevorderd?

